

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETMENİN ÖNEMİ

Mehmet Hadi BENHÜR

Özet

Genelde yabancı dil, özelde ise Türkçenin yabancılara öğretimi konusunda mutlak başarı için vazgeçilmez temel etkenlerden biri öğretmendir. Bu nedenle söz konusu öğretimde görev alacak öğretmenin gerekli bilgi birikimine ve deneyime sahip olması gerekir. Türkçe öğretmenlerinin yetiştirilmesinde en önemli görev üniversitelerimize düşmektedir. Bu konuda üniversitelerimiz, bir an önce gerekli atılımı gerçekleştirmeli ve dilimizin dünya dilleri arasında hak ettiği yeri almasını sağlamalıdır.

Anahtar Kelimeler: dil, öğretim, öğrenim, öğretmen, öğrenci odaklı eğitim

Abstract

The “teacher” is the indispensable key factor for absolute success, generally in foreign language education and specifically in teaching Turkish to foreigners. For this reason, the teacher to be assigned for this task has to have the required knowledge and experience. The most important duty, which is training Turkish instructors, lies within the responsibilities of our universities. Our universities have to make progress required for this process at once and ensure that our language takes its deserved place among the world languages.

Key Words: language, teaching, learning, teacher, student centered learning

Yirminci yüzyılın özellikle ikinci yarısında eğitimde karşılaşılan sorunların aşılabilmesi için birçok eğitim bilimci önemli çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar geçmişten gelen geleneksel eğitim sistemlerinin beklenen başarıyı sağlayamadığını ortaya koymuş, bunun doğal bir sonucu olarak da tüm dünyada yeni bir eğitim sistemi olan **öğrenci odaklı eğitim** benimsenmiştir.

Öğretmen odaklı modelde öğretmenin dersi planlayan, sürdüren ve değerlendiren kişi olması öğrenmeden ziyade öğretmeyi ön plana çıkarmış, bu da birçok soruna yol açmıştır. Öğrenci odaklı model ise öğrenmenin olmadığı

yerde öğretmeden bahsedilemeyeceği temel prensibinden hareketle öğrenciyi bir birey olarak değerlendirmiş ve bu bireyin zihinsel, duygusal, sosyal ve fiziksel ihtiyaçları olduğu gerçeği üzerinde durmuştur.

Öğrenci odaklı eğitim anlayışına geçişle birlikte öğretmenin öğretimdeki rolünün azalacağı düşünülüyor olsa da gerçek tam tersi olmuştur. Bu yeni sisteme göre öğretmen, klasik bilgileri aktaran bir makine olmaktan çıkmış, sınıfta birçok rol üstlenen bir sanatçı ve öğrencileri alacakları bilginin gerekliliğine inandırmakla görevli bir yönetici konumuna gelmiştir.

Özellikle son yıllarda iyi bir dil öğretmeni ile ilgili çalışmalardan çok, iyi bir dil öğrencisi ile ilgili araştırma ve incelemeler yoğunluk kazanmıştır. Bu araştırma ve incelemelerde; kendi kendine çalışan, öğrenme stratejileri belirleyen, edindiği bilgileri kullanan (özellikle yabancı dil öğretiminde), hedeflenen kültüre karşı olumlu bir tutum geliştiren kişi amaçlanmaktadır.

Yapılan araştırmalar dil öğretiminde en önemli etkenin öğrencide öğrenme isteği olduğunu ortaya koymuştur. Öğrenme isteği olmayan bir kişiye o dili öğretmek imkansızdır. Bu nedenle öncelikli olarak öğretmene düşen en önemli görevlerden biri öğrencide öğrenme isteğini canlandırmaktır.

Öğretmen, daha önce de belirttiğimiz gibi öğrencilerin her birini birbirinden farklı özelliklere sahip birer birey olarak kabul etmelidir. Bu farklılıklar; yaşları, amaçları, dil öğrenme yetenekleri, cinsiyetleri, yetiştikleri ortamdan kaynaklanan kültür düzeyleri ve insan olmanın doğal bir göstergesi olan farklı kişilik özellikleridir. Bu farklılıkları da dikkate almak zorunda olan öğretmenin öğretimde tek bir metot kullanmasının da oldukça büyük sorunlar yarattığı görülmüştür. Öğretmen öğretimde izleyeceği metotları ve teknikleri öğrencilerin farklılıklarını da dikkate alarak belirlemelidir.

İyi bir dil öğretmenin nasıl olması gerektiği hakkında ciddi araştırmalar yapan Luke Prodromou, ideal öğretmenin sınıf içinde “Yönetici, Örnek, İzleyici, Danışman, Bilgi Veren, Kolaylaştırıcı, Sosyal Hizmetli, Arkadaş.” (1995:40) olması gerektiğini söyler.

Hacettepe Üniversitesi öğretim elemanlarından Cavide Demirci ise bir öğretmende bulunması gereken nitelikleri şöyle sıralamıştır:

Coşku

İçtenlik ve mizah

Güvenilirlik

Yüksek başarı beklentileri

Cesaretlendirme ve destekleme

İş bilen (İşin ehli)

Uyumluluk / esneklik

Bilgililik” (1999: 38)

Demirci'nin özellikle coşkulu öğretmenin özelliklerini anlatırken söyledikleri oldukça ilginçtir.

“Coşkulu Öğretmenler

Güven ve dostluk telkin ederler.

Konuların öğrencilerine uygunluğunu sağlar ve bunu sergilerler.

Önemli noktaları vurgulamak ya da pekiştirmek için zengin ve canlandırıcı el hareketlerine başvururlar.

Öğretim yaklaşımlarında yaratıcı ve çeşnilidirler.

Öğretirken kendilerini işe verirler ve oyunsaldırlar.

Tüm öğrencilerle göz ilişkisi sürdürürler.

Sözcük sunuşunu daha da ilginç kılmak için değişik ses tonu şiddeti, sözcüklerin yerine göre anlamını değiştirme ve ara vermeye koyulurlar.

Sabırlıdırlar.

Öğrencilerin başarıyla çalışmalarını bitirmeleri yönünde ısrarcıdırlar.

İş dışı davranışların farkındadırlar ve hemen gereğini yaparlar.

Hızlı bir ders akışı sürdürürler.

Güldürü duygusuna sahiptirler; kendilerine de gülebilirler.

İlgi ve dikkati sürdürebilmek için hareket ederler.” (1999: 43)

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi görevindeki bir öğretmenin yukarıda sıraladığımız temel özelliklere sahip olması elbette ki bir başlangıç sayılmakla birlikte yeterli değildir.

İngilizce, Almanca, Fransızca gibi dilleri yabancı dil olarak öğreten öğretmenlerin elinde bu konuda yazılmış sayısız kaynak bulunmasına karşılık Türkçe için aynı şeyi söyleyemeyiz.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi konusunda 20. yüzyılın son çeyreğinde yapılan çalışmalar ve özellikle üniversitelerimizin konuyla ilgili olarak sürdürdüğü araştırma ve incelemeler sonucu birçok üniversitemizde yabancılarla Türkçe öğreten birimler kurulmuş, bu alanda görev alacak öğretmen kad-

rosunun yetiştirilmesi amacıyla anabilim dalları açılmıştır. Bu son gelişmeler ülkemiz ve dilimiz açısından sevindirici olmakla birlikte Türkçenin fonksiyonel bir dilbilgisi kitabının olmaması; yabancı dil olarak Türkçe öğretimi amacıyla yazılan öğretim setlerine ait öğretmen kitaplarının bulunmaması ya da yetersiz ve hatalı bilgiler içermesi, yabancılara Türkçe öğretecek öğretmenlerimizin karşılaştığı en önemli sorundur. Bu nedenle, bu alanda görev alacak öğretmenlerimiz, pedagojik olarak tam donanımlı olmanın yanı sıra Türkçenin tüm dilbilgisi yapıları ile ilgili bilgi sahibi olmalıdır.

Dil öğretiminin aynı zamanda bir kültür öğretimi olduğu da dikkate alındığında yabancılara Türkçe öğretecek öğretmenlerimizin Türk tarihi ve genel anlamda Türk kültürü konularında da donanımlı olması gerekmektedir.

Dil öğretimi konusunda yüzyılı aşkın bir süredir tartışılan en önemli konuların başında öğretimde izlenecek metodun hangisi olması gerektiği konusu yer almıştır. Bu konu ile ilgili sayısız araştırma ve uygulama yapılmış olmasına karşılık her yeni metottan sonra bu metoda yönelik eleştiriler de bilim dünyasını uzun süre meşgul etmiştir.

Türkçenin yabancılara öğretiminde uygulanacak metodun ne olacağı konusu da bir başka tartışma konusudur. Bu konu ile ilgili olarak verilecek her cevap doğru olmakla birlikte eksiktir. Çünkü yabancı dil öğretiminde metodun tespit edilebilmesi için öncelikle şu soruların cevabını almak gerekir:

Hangi dil öğretilecek?

Hedef kitlemizin yaşı, kültür seviyesi, bilgi düzeyi nedir?

Hedef kitlenin kullandığı ana dil ile öğretilecek yabancı dil arasında ne gibi farklılıklar ve benzerlikler vardır?

Bu öğretimin sonunda ulaşılmaya çalışılan hedef nedir?

Öğretim hedef dilin konuşulduğu ülkede mi gerçekleştirilecek, yoksa başka bir ülkede mi?

Tüm bu sorular metodun tespiti için büyük önem taşımaktadır. Ancak bir soru vardır ki, o da “Hedef dilin, diğer dillerden ayrılan özellikleri nelerdir?” sorusudur. Özellikle Türkçenin yabancılara öğretiminde bu soru metodun belirlenebilmesi açısından dikkatle düşünülmesi gereken bir konuyu da ortaya koymaktadır. Türkçe, bilindiği gibi Hint-Avrupa dillerinden önemli farklılıklar gösterir. Fonetik ve morfolojik farklılıkların yanı sıra cümle yapısı ve cümlede yer alan öğelerin sıralanışı açısından da Türkçe karakteristik özelliklere sahiptir.

Bu özellikler ve yukarıda verdiğimiz soruların cevaplarını birlikte düşündüğümüzde dilimizin yabancılara öğretiminde tek bir metodun seçilebilmesi-

nin imkansız olduğu görülecektir. Bu nedenle öğretimde “Seçmeli (Seçmeci) Metot” olarak bilinen bir uygulamaya gidilmesi gerekir. Bu metodun en önemli özelliği öğretim sırasında duruma ve hedef kitleye göre farklı bir metodun izlenmesi olarak özetlenebilir. Seçmeli metodun başarıya ulaşması, diğer birçok etkenlerin yanı sıra öğretmene bağlıdır. Öğretmenin bilgili ve deneyimli olması metodun başarısı ile doğrudan ilgilidir. Bu nedenle öğretmen öğretimin hangi aşamasında hangi metot ve teknikten yararlanması gerektiği konusunda doğru karar verebilmelidir.

Bu aşamada bir örnekleme yaparak yukarıda değindiğimiz konuları uygulamaya yönelik olarak değerlendirmeye çalışalım:

1. Hedef Dil: Türkçe
2. Hedef Kitle: Üniversite Eğitimi Almak Üzere Ülkemize Gelen Yabancı Uyruklu Öğrenciler
3. Öğretim Yeri: Türkiye
4. Amaç: Üniversite Eğitimi Alabilecek Dil Yeterliliğini Sağlamak

Bu özelliklere sahip bir sınıf ortamında derse başlayan öğretmenin yapması gerekenleri şöyle sıralayabiliriz.

Öğretmen ele alacağı konuları öğrencilerin ihtiyaçlarını da dikkate alarak sıralamalıdır. Türkiye’de Türkçe öğrenecek bir yabancı öncelikle günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek basit cümleleri ve kalıpları öğrenmek zorundadır. Bu durumda öğretmen bir karşılaşmada veya bir alışverişte öğrencinin ihtiyacı olan cümleleri kalıp olarak öğretmeli dilbilgisi yönünden detay açıklamalara girmemelidir.

Öğretmen, vereceği tüm bilgilerin birbiri ile ilişkili olduğunu da dikkate alarak basitten karmaşığa, sık kullanımdan az kullanıma giden bir sıralama yapmak zorundadır. Örneğin daha zaman eklerini bile bilmeyen bir öğrenciye **-dığı için** ekini öğretmeye çalışmamalıdır.

Öğretmen açıklayacağı yeni bir dilbilgisi yapısına geçmeden önce bilinenlerden yararlanmalı, öğrencilerin yeni yapı ile ilişkili konuları hatırlamalarını sağlayacak uygulamalar yaparak açıklayacağı yeni yapıya yine örnek cümleler yoluyla onların ihtiyacı olduğuna ikna etmelidir.

Her ne sebeple olursa olsun hedef dil dışında hiçbir dil kullanmamalı, öğrencilerin anadillerini kullanmalarına izin vermemelidir. Aksi takdirde öğrenci tüm açıklamaları kendi ana dili ile isteyecektir.

Öğretimin Türkiye’de yapılması avantajını iyi kullanması gereken öğretmen gerektiğinde uygulamaya yönelik sınıf dışı etkinlikler düzenlemeli; gazete, dergi, radyo, televizyon vb. iletişim araçlarından yararlanmalıdır.

Öğrenci için edindiği bilginin kullanılabilir olup olmadığı önemlidir. Bu nedenle öğretmen, kuru ve işe yaramayan bilgiler sunmak yerine uygulamaya yönelik bilgiler vermelidir. Örneğin şimdiki zaman ekinin neden ünlü uyumuna uymadığını açıklamak ve etimolojik bilgiler vermek yerine bu ekin hangi anlamlarda, nasıl ve nerede kullanıldığına yönelik örnek cümleler vermelidir.

Öğretmen, sınıfta açıkladığı bir dilbilgisi yapısının öğrenciler tarafından tam olarak kavrandığına emin olmadan yeni bir konuya geçmemelidir.

Sınıftaki uygulamalarda farklı teknikler ve metotlar uygulaması gereken öğretmen, dilbilgisi açıklamalarında *Dilbilgisi-Çeviri Metodunu*, konuşma derslerinde *İletişimsel Metodu*, dinleme etkinliklerinde *Kulak-Dil Metodunu* kullanmalıdır.

Öğretmen, okuma ve dinleme metinlerinin kültürel özelliklerimiz öncelikli olmak üzere Türk tarihi, Türkiye coğrafyası ile ilgili olmasına dikkat etmelidir.

Öğretmen, ölçme ve değerlendirmenin, öğretimin vazgeçilmezi olduğundan hareketle öğrenciye sunduğu bilgileri sürekli kontrol etmeli, bu amaçla yazılı ve sözlü testler uygulamalıdır.

Yukarıda sunduğumuz tüm görüşler ışığında gerekli bilgilerle donatılmış bir öğretmenin bildikleri kadar bildiklerini aktarması da çok önemlidir. Bu nedenle yabancılara Türkçe öğretecek bir öğretmenin bilgisini aktarması ve sınıf içi kontrolü sağlayabilmesi için aşağıdaki uyarılara da dikkat etmesi gerekir.

Aynı örnekte sadece bir konuyu öğretin.

Bilinenler yardımıyla bilinmeyeni vermek, somut kavramlara öncelik tanımak uygun bir yol olacaktır.

İstisnai kullanımları mümkün olduğunca kısa zamanda verin, kurallı ve sürekli kullanılacak bilgileri öncelikli olarak açıklayın.

Öğreteceğiniz konu ile ilgili hazırlık yapın, bu konunun öğrenciler tarafından en kolay biçimde anlaşılmasına yönelik plan hazırlayın.

Açıklamalarda en kolay, en hızlı ve en kestirme yolu izleyin, uygulamalara mümkün olduğunca uzun zaman ayırın.

Açıklamalarınızda neyin, neden yanlış olduğunu değil, sadece doğruyu verin, yanlışları tekrardan kaçının.

Öğrencilere mutlaka isimleriyle hitap edin.

Hedef dil hakkında bilgi vermek yerine dili verin.

Yukarıda sıraladığımız farklılıklarını da dikkate alarak her öğrencinin farklı öğrenme biçimi olduğunu unutmayın, aynı konuyu değişik açılardan ele alın.

Dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerilerine eşit ölçülerde zaman ayırın. Bir beceriyi diğerine tercih etmeyin.

Konuşmanızı başlangıç seviyesi dışında normal hızda sürdürün, daha hızlı veya daha yavaş konuşmanızın öğrenime etkisi olmadığını unutmayın.

Sınıf içerisinde gerektiğinde öğretmen, gerektiğinde yönetici, gerektiğinde bir aktör ya da bir arkadaş olun, öğrenci ile işbirliğine gidin.

Sınıfta sinirlenen, sıkılan, kızan kişi olmak yerine canlı, tertipli, planlı, kibar, olgun, yakın, dürüst, bilgili, sabırlı ve anlayışlı olun.

Öğrencileri yaptıkları doğrular karşısında övün, takdir edin, yanlış yapan öğrencileri ise doğruyu bulmaları konusunda yüreklendirin, gerektiği takdirde sınıf dışında ilgilenererek doğruyu öğretin.

Ses tonunuza dikkat edin, kendinizi dinletecek tonda konuşun.

Özellikle sınıf içi tartışmalarda kendi fikrinizi kabul ettirmeye çalışmayın, sözlerinizi mutlak örneklerle pekiştirin.

Sınıftaki her öğrencinin sizden fazla konuşmasını, sizden fazla yazmasını sağlayın.

Gereksiz bilgiler vererek kendinizi ispat etmeye çalışmayın.

Telaffuza özellikle dikkat edin, doğru telaffuz konusunda ısrarcı olun.

İstenildiğinde ve ilk defada öğrenmenin en iyi öğrenmek olduğu bilinciyle neyi, nasıl daha pratik vereceğiniz konusunda sürekli plan yapın.

Öğrettiğiniz tüm konuları sürekli kontrol edin, öğrencilerinizin unutmadığına emin olun.

Öğrettiğiniz dili öğrenmeye devam edin. Bu, gerek öğrencileriniz gerekse meslektaşlarınız arasında örnek olmanızı sağlayacaktır.

Sürekli okuyun ve mesleğinizle ilgili bilgilerinizi yenileyin. Hiçbir zaman yeterli olduğunuz konusunda kendinize güvenmeyin.

Öğrencinize değer verin, onların öz güvenlerini artırmaya çalışın.

Öğrencinizin yaptığı her etkinliği anında değerlendirin.

Öğrencilerinizi konuşmaya teşvik edin, tüm öğrencilerinizle yakından ilgilenererek eşit konuşma hakkı sunun.

Öğrencilerinizle sürekli göz temasında olun, böylece öğrencinin ilgisinin dağılıp dağılmadığını anlayabilir ve gerekli müdahaleyi yapabilirsiniz.

Fizikî ortamı iyi kullanın, sürekli aynı yerde çakılıp kalmayın.

Hassasiyetle üzerinde durmanız gereken en önemli konulardan birisi de zamanı iyi kullanmak olmalıdır. Bu konuda Luke Prodromou şunları önermektedir.

“Zamanı Dikkate Almanın On Yolu:

1. Bir derste çok fazla şey yapmayı planlamayın. Dersi ayrıntılı etkinliklerle doldurmak yerine dağarcığınızdaki kısa, eğlenceli bir öyküyü anlatma ya da şaka yapma gibi ders dışı bir etkinlik yapın.

2. Dersin başında kısaca ne yapmak istediğinizi ve ne kadar süreceğini öğrencilere söyleyin.

3. Öğrencilere belirli bir egzersizi yapmak için ne kadar zamanları olduğunu söyleyin.

4. Bir egzersizin bitmesine bir-iki dakika kala öğrencileri uyarın.

5. Son birkaç dakikayı öğrencilerin öğrenip öğrenmediklerini kontrol etmek ve dersi özetlemek için kullanın.

6. Tahtayı tamamıyla silmeden önce, özellikle de dersin sonunda, tahtadaki önemli bilgileri defterlerine yazmaları için öğrencilere zaman verin.

7. 'Daha zayıf' öğrencilere sorunuza yanıtlamaları ya da bir çalışmanın sonucunu sunmaları için zaman verin.

8. Bir öğrencinin yanıt vermesi için gereğinden fazla beklemeyin, çünkü bu, dersi yavaşlatır ve hızı tekrar yakalamak güç olabilir.

9. Eğer saatinizi takmayı unutursanız öğrencilerden birinin saatinin ödünç alın.

10. Derste, bir ahenk duygusu oluşturmak ve derse şekil vermek için dinleme ve yoğun etkinlik zamanlarında değişiklik yapın. Daha hafif, kısa egzersizlerle, daha uzun, yoğun olanları sırayla yapın.” (1995: 45)

Tüm bu uyarılar da dikkate alındığında yapılan öğretim başarıyı getirecektir. Bir yabancı dil öğretmenin uygulamalardaki başarısı ile ilgili Stevick'in görüşlerine de burada yer vermemiz gerekir. Stevick başarının öğrenilen malzeme bakımından otomatik olarak bir takım yararlar getireceğini savunarak bunları beş ayrı bölüme ayırmaktadır:

“**1. Bağlıntı (Relevance)** – İçeriğin öğrencinin kendi dil gereksinimlerini karşılması.

2. Eksiksizlik (Completeness) – Dersin belirtilen hedefleri için gerekli olan tüm dil unsurlarının dahil edilmesi.

3. Otantiklik (Authenticity) – Malzemenin hem dilsel hem de kültürel bakımlardan otantik olması.

4. Tatmin (Satisfaction) – Öğrencinin her dersin sonunda ilerlemenin ötesinde yararlandığı duygusunu hissetmesi.

5. Zamandaşlık (Immediacy) – Öğrencinin malzemeyi aynı derste derhal kullanabilmesi.” (Mc Donough 1992: 154)

Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi konusunda görev alacak öğretmenlerin yukarıdaki bilgiler doğrultusunda eğitilmesi, uygulamalı ortamlarda staj yapması ve hazır olması konularında üniversitelerimize önemli görevler düşmektedir. Üniversitelerimiz, en kısa zamanda bu konuda daha etkin bir rol üstlenmeli, düzenleyecekleri etkinliklerle konuya gereken değeri vermelidir. Bunlar yapıldığı takdirde dilimiz, dünya dilleri arasında hak ettiği yeri alacaktır.

Kaynakça

Demirci, Cavide (1999). Etkili Öğretmenler: Kişisel Özellikleri ve Öznitelikleri. *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, Sayı 86, s. 38-46

Mc Donough, Steven (1992). *Psychology in Foreign Language Teaching*. London.

Prodromou, Luke (1995). "The Good Language Teacher", (Çev. Cihan Gültekin). *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, Sayı 38, s. 36-48

